IX

ARGUMENTE GENERALE.

Să expunem acuma, pentru a sfîrşi această cercetare, cîteva priviri generale care vin şi ele in sprijinul părerei că poporul romănesc nu au părăsit pămĕntul vechei Dacii.

Romînii de această parte a Dunărei sunt cu toţii dedaţi agriculturei; ei par chiar, după cum făceau şi străbunii lor Romanii, a despreţui indeletnicirile industriale şi comerciale. Această tendinţă s'au aflat in toate timpurile in ţările romîne de la nordul Dunărei, şi nici odată poporul romîn din aceste părţi nu s'au dedat la alte indeletniciri productive de cît la lucrările agricole. Indepărtarea pe care Romînii o arată pentru ori ce alt soiu de lucrare de cît acea a pămĕntului nu-şi are temeiul seu de a fi numai cît in pricini economice; căci atunci toată poporaţia ţărilor romîne ar trebui să fie supusă acestei inriuriri, pe cînd noi vedem că acea de obărşie străină se dedă cu folos cătră indeletnicirile industriale şi comerciale. Poporul romîn a fost adus prin caracterul seu, sau mai bine zicînd printr'o obicinuire invechită a fugi de ori ce altă lucrare de cît de acea a cîmpului, obicinuire ce nu a putut fi introdusă in moravurile sale de cît in urma unei practice indelungate, care inrădăcinâ in el ideia că profesiunea străbunilor sei ar fi singura nobilă şi frumoasă. Plecarea cea deosebită a Romînilor pentru agricultură arată deci că această indeletnicire a fost tot-deauna pusă in lucrare de acest popor.

Intr'adevĕr in timpul lungilor veacuri cît ţinu năvălirea barbarilor, lucrarea pămĕntului fu, pe lîngă creşterea turmelor, singura indeletnicire la care s'au putut deda poporaţia romînă. Industria, afară de cea cu totul primitivă, cere pentru a putea inflori timpuri mai liniştite, pe cît şi o bună stare, care să deie poporului putinţa de a căuta indămănările

şi luxul traiului seu. Tot aşa e şi cu comerţul, intru cît el nu së mărgineşte la schimbul lucrurilor neaparate vieţei de toate zilele. Aceste două indeletniciri erau insă peste putinţă pentru Romînii cei retraşi in munţii lor, care numai la indulcirile vieţei nu se puteau gîndi. Totuşi Romînii, ca unii ce fuseseră popor aşazat şi agricultor, nu se puteau hotări aşa de uşor a se intoarce la viaţa nomadă a ciobanului şi nu făceau aceasta de cît cînd nevoia îi silea. Indată ce barbarii se aşăzară in cămpia ce atingea locurile unde ei căutaseră adăpostire, Romînii se coboriră in mijlocul lor pentru a urma mai departe pe o scară mai intinsă lurările agricole, pe care ei nu le lasaseră nici odată in părăsire, nici chiar cînd se aflau pe vërfurile munţilor [1]). Mai tîrziu, după ce Romînii intocmiră state, ei urmară inainte a se deda la indeletnicirea lor de pănă atuncea. Aceasta luâ caracterul predominitor şi exluziv a ori cărei indeletniciri căreia se dedau in decursul unui timp indelungat puterile vii ale unei naţiuni.

Tot prin nişte cauze analoage, persecuţiunele cărora au fost expusă in decursul veacului de mijloc, se esplică cum de rasa evreiască a fost impinsă către specula banilor, pentru care ea dobîndi cu timpul o insuşire particulară, ca una ce era intărită prin faptul eredităţii. Aceiaşi imprejurare dă cheia caracterului adînc religios şi militar dobîndit de poporul spaniol prin lupta sa seculară in contra Maurilor.

Această tendinţă a Romînilor de a neingriji de toate celelalte indeletniciri productive afară de cultura pămëntului au devenit chiar in zilele noastre, piedica cea mai insemnată a desvoltărei lor, fiind că in urma impărţirei neaparate a muncei care se face intre popoare, Romînii, care se dedau aproape exlusiv agriculturei şi impoartă toate lucrurile fabricate din străinătate, iau asupra lor munca cea mai grea

[1]) Am vëzut mai sus că Valachii din Balcani së indeletniceau incă cu agricultura (p. 62).

şi mai puţin folositoare şi devin prin urmare adevaraţii iloţi ai civilizaţiunei.

Ori ce indeletnicire productivă cere pentru a se putea ivi şi mănţinea nişte condiţiuni naturale şi economice hotărite, fără de care ea nu ar fi cu putinţă. Ast-fel ar fi tot atît de peste fire ca un popor să se dedee navigaţiunei fără o mare care sĕ scalde ţermurile ţărei sale, pe cît şi agriculturei, dacă el nu are pămĕnt pe care să-l poată cultiva. Dacă deci vedem pe poporul romîn de dincoace de Dunăre dedînduse cu statornicie agriculturei, trebue să inducem numai de cît că el a trebuit să aibă sub stăpînirea sa un teritoriu, pe care el să fi putut pune in lucrare această indeletnicire. Irlandezii par a fi singurul popor din Europa care să se indeletnicească cu agricultura fără a avea mai de loc pămînt in proprietatea lor; dar această stare anormală a fost adusă prin nişte pricini istorice in destul de cunoscute pentru ca să nu mai avem nevoe de a le reaminti. Totuşi chiar dacă istoria Irlandei ar fi necunoscută, s'ar putea induce din singurul fapt că poporul acestei ţări este alcătuit in mare parte din cultivatori de pămînt, concluziunea că el a trebuit să fie intr'o epocă anterioară proprietarul aceleiaşi ţări.

Se pretinde că atunci cînd Romînii veniră in Dacia ei găsiră stabili aici pe Slavoni, Unguri şi Nemţi Stabilirea unui popor insă incepe tot-dea-una prin luarea in stăpînire a teritoriului şi este inviderat că dacă aceste popoare erau *stăpînii* ţărei, ele trebuiau se fie şi *proprietarii* ei. Cum să se explice atunci că Romînii, veniţi mai tîrziu in această ţară, se dedau agriculturei, ceia ce presupune neaparat, după cum am vĕzut'o, proprietatea pămĕntului? Şi dacă mai tîrziu Romînii, mai ales in ţările ungureşti, fură despoiaţi de proprietatea lor, aceasta se făcu numai cît prin o siluire; cu toate aceste, de şi li se răpise proprietatea, ei păstrară ca şi Irlandejii, indeletnicirea legată de dînsa, agricultura, dovada că ei fusese odinioară proprietari.

După teoria pe care o combatem, Romînii ar fi devenit proprietari după sosirea lor in Dacia, inlocuind pe celelalte popoare şi cu deosebire pe Slavi in posesiunea pămĕntului. Dar prin ce mijloc, servitorii, după cum trebue să ne inchipuim pe Romîni in ipoteza lui Rösler, ar fi expropriat ei pe stăpînii lor? Sau ar trebui admis că Romînii au cucerit Dacia cu armele in mîni, presupunere ce nu poate avea ființă, pentru că in acest caz Romînii ar fi trebuit să alcătuiască in ea clasa domnitoare, pe cînd noi îi vedem din protivă reduşi aproape in stare de robi. Romînii sosind deci intr'o țară ocupată de mai inainte, ar fi trebuit să se dedee ca şi Evreii şi Țiganii la alte profesiuni de cît la acea a agriculturei, lucru ce nu se intîlneşte nicăeri.

Dacă studiăm acuma indeletnicirele obicinuite ale Romînilor care trăesc la sudul Balcanilor le vom găsi cu totul deosebite de acele ale Romînilor de la nordul Dunărei. Agricultura este acolo mai cu totul părăsită; cei care trăesc in munți sunt in mare parte ciobani; cei care se cobor din ei nu se opresc in cîmpie pentru a o cultiva, ci locuesc in oraşe unde se dedau cu mare izbăndă indeletnicirilor industriale şi comerciale. Este insă un adevĕr mai presus de ori ce indoială, anume că viața agricultorului aşazată şi orănduită, este condiția ne-aparată a injghebărei unui stat, incă o dovadă indirectă că Romînii de la nordul Dunărei pe care-i vedem, in curĕnd după pomenirea lor in aceste regiuni, constituiți in state, nu erau nomazi, precum îi place d-lui Hunfalvy ai arăta. Acei de la sudul Balcanilor din protivă nu ajunseră nici odată a alcătui un stat, căci la ei viața nomadă şi vagabondă intrecuse in tot-deauna pe aceea aşezată. Am vĕzut mai sus cît rol au jucat Romînii in aşa numitul stat romîno-bulgar (p. 54—61).

Cum să se poată acuma soate din un popor care are obiceiuri nomade pe unul aşazat şi acesta anume prin emigrare,

ceea ce presupune aceste obiceiuri duse la un grad extrem! Cum este cu putinţă de admis că trunchiul acestui popor să nu fi fost in stare de a da naştere unei vieţi organizate şi aceasta să se fi putut face de către ramurile sale, cînd in o ast-fel de emigrare, care nu are caracter silit ci voluntar, intreprinsă spre a căuta mai bune păşuni pentru turmele sale, este invederat că tocmai elementele cele mai mişcătoare, cele mai vagabonde au trebuit să emigreze? Cum îşi poate cineva numai inchipui că tocmai aceşti din urmă ajung a se aşeza, pe cînd fraţii lor care arătau dispoziţiuni mai statornice urmează inainte a duce in munţii lor o viaţă aproape nomadă? Şi nu se poate invoca pentru Romînii de dincoace de Dunăre o viaţă mai lipsită de primejdii, care ar fi uşurat statornicirea lor; căci dacă năvălirea muzulmană aduce in nesiguranţă soarta populaţiunilor de dincolo de Balcani, aceea a Tatarilor, care se urmăreşte mai fără intrerupere până la sfîrşitul veacului trecut, nu lăsa celora care locuiau pe rîpa stîngă a Dunărei mai mult răgaz şi mai multă odihnă.

Deci ipoteza unei imigraţiuni transdunărene ar lăsa ne-explicate două fapte de căpitenie din istoria Romînilor. Intăi indeletnicirea obicnuită a Romînilor cisdunareni, care este agricultura; al doilea imprejurarea că Romînii ajung a alcătui state la nordul Dunărei şi nu la sudul Balcanilor.

Se cercetăm o altă imprejurare.

Este de netăgăduit că Slavonii s'au intins in Dacia in decursul veacului al V-lea după cum ne-o arată deosebiţii scriitori Greci analisaţi mai sus (p. 230). Aceşti Slavoni, care erau din familia *Slovenilor* dispar cu totul in urmă, fiind absorbiţi de elementul romănesc al populaţiunei ţărilor Dunărei de jos, al căreia caracter etnic şi resimte de această puternică inriurire, prin insemnata doză de slavonisme pe care le cuprinde in organismul seu. Proporţiunea covărşitoare de sla-

vonisme pe care le conţine limba romînă şi terminii indestul de deşi care deseamnă localităţi, riuri şi munţi arată lămurit că elementul slavon absorbit de Romîni a trebuit să fie numeros şi indegetează tot-odată puterea nu mai puţin de samă a elementului absorbant, cel romănesc.

Observăm cu prilejul acestei imprejurări că susţinerea lui Rösler că Romînii ar fi putut primi elementul slavon al limbei lor şi la sudul Dunărei, nu se impacă incă şi cu faptul că nu numai cît limba romînă infăţoşază element slavon ci şi pămĕntul locuit de ei, in numirile geografice. Cum să se poată insă esplica aceste din urmă prin un imprumut făcut dincolo de Dunăre?

Această perdere a elementului slavon in sinul celui romănesc poate fi esplicată in doue moduri. In teoria rösleriană se admite că Slavonii locuiau in Dacia la venirea Romînilor (sec. XII) şi a fost desnaţionalizaţi prin valul necontenit crescător al imigraţiunei romîne. In acea a continuităţei Romînilor la nordul Dunării, Slavonii trebue consideraţi că supravenind in ţara locuită de Daco-Romani şi perzîndu'şi naţionalitatea potrivit cu aşezarea lor in sinul vechei poporaţiuni.

Care din aceste doue păreri este cea mai de crezut?

Dacă cercetăm chipul cum deosebitele popoare a le istoriei şi au perdut naţionalitatea, schimbînd ţara sau stăpînirea lor, vom constata o regulă care posedă un caracter atît de general incît ar putea fi privită ca o lege, anume:

Poporul imigrant primeşte, in cele mai multe cazuri, naţionalitatea poporului năvălit. Inversul nu se intîmplă decît in urma unei cuceriri şi colonizări, făcute tocmai in scopul de a destruge fiinţa poporului supus, prin o naţiune care are deplină conştiinţă de existenţa sa. Superioritatea intelectuală sau starea de civilisaţie relativă a acelor doue popoare grăbesc sau intărzie indeplinirea acestei legi.

Să expunem cîte-va din faptele de căpitenie care vin in sprijinul principiului formulat.

Barbarii care năvăliră in imperiul roman suferiră pretutindene inriurirea acestui element, care le era supus politiceşte. Ast-fel in Galia, Italia, Spania, cu toate că Germanii introdusese o dosă indestul de puternică de element teuton in naţiunile latine sau latinizate a le acestor ţări, ei suferiră totuşi de la dînsele o inriurire mult mai insemnată decît acea pe care o exercitară asupra lor şi se prefăcură cu incetul in popoare romanice. Dacă Britania face escepţie de la o atare regulă, aceasta s'a intămplat din pricină că elementul roman nu fu nici odată puternic in această provincie şi că după retragerea legiunilor in 496, „nu rămaseră in ţară decăt femei şi copii care in curînd deveniră Cambrieni." Şi cu toate aceste Germanii erau pretutindene stăpîni; ei dăduse numele lor Galiei pe care o numiră Francia, şi părţei superioare a Italiei care primi numele de Lombardia; dar supremaţia lor politică nu'i putu apăra contra inriurirei a tot puternice a mijlocului in care se stabilise.

Normanii, după ce devastară lung timp Francia, se aşază in ea in 911. De şi ei veniseră aice aproape ca cuceritori şi dădură numele lor ţărei ocupate de ei, Normandia, nu trecu un secul şi naţionalitatea lor era aşa de deplin schimbată incît cînd, in 1066, cuceriră Anglia, ei introduseră aice elementul francez pe care'l adoptase, in locul elementului de baştină (german) al poporului lor.

Cînd Bulgarii, rasă finică, veniră să se aşeze in Moesia, ei deveniră stăpînii acestei ţări, care luâ numele de Bulgaria şi infiinţară in curînd aice un stat bulgăresc (678). Totuşi, după doue veacuri, Bulgarii perduse cu totul caracterul lor finic şi imprumutase naţionalitatea şi limba poporului slavon, pe care'l supusese, ast-fel că de acum inainte Bulgar şi Slavon deveniră sinonimi.

Waregii de obărşie scandinavă, se aşază in mijlocul Slavonilor din nord-estul Europei sub numele de Ruşi şi impun

acest nume poporaţiunilor slave care primesc stăpînirea lor. Dar ei incearcă inriurirea mijlocului incunjurător şi se slavonizază in curînd, ast-fel că astăzi cu greu îşi poate cineva inchipui ca Ruşii să fi fost vre o-dată altă-ceva de cît Slavoni.

Tot aşa se intămplă cu toţi indivizii emigranţi care se aşază in sinul unui alt popor. Chiar cînd aceştia sunt superiori in civilizaţie, ei tot adoptă după căt va timp naţionalitatea in sinul căreia s'au stabilit. Ast-fel Francezii alungaţi prin revocarea edictului de la Nantes care căutară o scăpare in Prusia, au devenit in vremile noastre cei mai buni patrioţi germani; la rîndul lor Germanii stabiliţi in Rusia prin Petru cel Mare au devenit de mult timp Ruşi incercaţi; tot aşa cu Polonezii aşezaţi in Francia şi aşa mai departe.

Imprejurările se schimbă cu totul cănd năvălitorii in loc de a se aşeza numai cît ca *rasă* in sinul unei alteia, vin organizaţi ca *popor*, avîndu-şi aşezămintele şi ocărmuirea lor, pe care se silesc a le impune supuşilor lor; cu alte cuvinte cănd in loc de o masă numai cît pasivă, menită a suferi o inriurire, ei apar sub forma unui corp dispus a impune o atare. Atunci rolurile sunt cu totul schimbate; poporul cuceritor este acela care face pe cel supus a primi felu seu de a fi.

Ast-fel cănd Grecii Asiei Minoare sau acei din Grecia se aşazară pe coastele meridionale a le Italiei, şi intemeiară acolo coloniile lor, ei desnaţionalizară pe Italioţi şi nu numai cît ţara luâ numele de Grecia Mare, ci şi poporul care o locuia imbrăţoşâ in acelaş timp limba, aşezămintele şi religiunea năvălitorilor.

Tot aşa e şi cu Grecii introduşi de Alexandru cel Mare in Egipet şi in Siria. Ei păstrară aice naţionalitatea lor şi o impuseră chiar, cel puţin in parte, supuşilor lor, pe cînd acelaş popor (la o epocă cu totul deosebită a existenţei sale) imigrat individual in principatele dunărene, perde aice na-

ţionalitatea sa şi adoptă pe acea a supuşilor lor, Romînii, care cu toate aceste le erau supuşi politiceşte.

Exempul cel mai măreţ a acestei inriuriri puternice a organisărei unui popor asupra păstrărei şi a intinderei naţionalităţei sale, ne a fost dat de Romani, care o impuseră atîtor popoare deosebite, cu toate că la inceput rasa propriu zisă romană fu foarte puţin numeroasă. Romanii nu se mulţămeau nici odată numai căt cu cucerirea materială a unui popor, ci vroiau să'l subjuge şi in chip intelectual şi aceasta era fără indoială mijlocul cel mai sigur de a aşeza stăpănirea lor pe trainice temelii. Ei iscodise un sistem intreg de măsuri potrivite pentru a desnaţionaliza in cel mai scurt restimp popoarele supuse lor. Drumurile cele minunate, care uniau provinciile cu centrul impărăţiei, intemeerea de puternice colonii luate in Italia, sau şi in celelalte provincii, insă compuse in tot-deauna din cetăţeni latinisaţi, inriurirea hotăritoare a legiunilor care staţionau pururea in aceaşi localitate şi inlesniau legionarilor legături cu femeile ţărei, slăbirea elementului bărbătesc indigen prin slujba cea foarte indelungată in cohortele ajutătoare ale provincielor indepărtate—toate aceste măsuri şi incă multe altele asigurau in curînd elementului roman precumpenirea sa asupra celui de baştină şi am vězut mai sus repejunea extraordinară cu care popoarele supuse de Romani imbrăţoşau naţionalitatea stăpînilor lor (p. 40). Este adevărat că cîte-va provincii romane şi anume acele in care predomnea elementul grecesc s'au subtras de la această inriurire; ast-fel sunt Grecia, apoi Egiptul şi provinciile asiatice. Pricina acestui fapt este insă uşor de esplicat. Romanii suferise ei inşii inriurirea spiritului şi a civilizaţiei greceşti, influenţă care spori chiar după reducerea Greciei in provincie romană şi care deveni atot puternică pe timpul impăraţilor. Romanii avănd deplină cunoştiinţă de această superioritate in-

telectuală a rasei greceşti, ei nici nu intreprinseră romanisarea provinciilor de naţionalitate elenă. Ei nu trimiseră nici o singură colonie in Grecia sau in Egipet, pe cînd ei intemeese mai multe in Africa. Este de la sine inţeles că chiar dacă Romanii ar fi intreprins desnaţionalizarea Grecilor, lupta ar fi fost mult mai lungă şi mai crîncenă, căci organizarea unei rase ca popor dă precît mai multă putere pentru atac pe atîta şi mai multă tărie de improtivire; este deci inviderat că Grecii, acăror civilizaţie era atăt de veche şi aşa de adînc inrădăcinată, s'ar fi putut apăra cu mult mai mare izbîndă improtiva elementului năvălitor, decum puteau să o facă Celţii, Iberii, Dacii sau alte popoare de talia acestora.

Un al treile exemplu pentru a zice ast-fel clasic despre desnaţionalizarea unei rase prin faptul supunerei sale sub un popor organisat este acea a Slavonilor Prusiei prin elementul german introdus aice de către cavalerii Teutoni.

Faptul că Maurii nu isbutiră in Spania, cu toată puternica lor organizare politică şi religioasă, a impune naţionalitatea lor Visigoţilor romanisaţi, nu poate fi invocat ca un argument contra tesei noastre, din pricină că deosebirea de religiune şi ura de moarte care, in urma acestei deosebiri, despărţia pe ambele popoare, puse o piedică unei inriuriri mutuale mai adînci. Tot ast-fel stau lucrurile şi cu aşezarea Turcilor in Europa şi acea a Ungurilor in Transilvania.

Normanii supunînd pe Anglo-Saxoni se aşazară in mijlocul lor ca popor constituit şi luară chiar măsuri foarte serioase pentru a garanta naţionalitatea lor, precum alungarea limbei saxone din biserică şi stat, destituirea clerului anglo-saxon şi desproprietărirea vechilor locuitori: Aici fiind faţă in faţă douĕ popoare aproape de aceaşi putere, rezultatul fu o proporţiune aproape egală a ămbelor elemente in constituirea poporului căruia ele dădură naştere—Englezii. Se ştie că ele-

pară in sinul Romînilor şi nu in acel al celorlaltor popoare a le Daciei, căci, dupre cum am văzut mai sus, Romînii sunt aceia ce au păstrat pretutindenea numirile geografice lăsate de Slavoni (p. 213). Ei au fost din cei mai de aproape moştenitori ai Slavonilor; in rasa lor au dispărut neamul acestora.

Tradiţiunile popoarelor asupra obărşiei lor sau asupra timpului celui mai vechiu al istoriei lor, au fără tăgadă o valoare istorică, mai ales când ele raportează fapte şi nu numai cît esplicarea unor fapte existente. Ori care ar fi prefacerile pe care aceste fapte le au suferit in tradiţiune, prin lucrarea spiritului poporan, nu rămîne mai puţin in ele un fond de adevăr, care descurcat de toate fabulele care'l incunjură, reproduce in chipul cel mai nemijlocit intîmplările timpului trecut. Nu se poate nici de cît respinge cu totul tradiţia dintre izvoarele istoriei. Trebue numai cît supusă unei analise spre a scoate din ea faptul brut, material, pe care dînsa este clădită. Tradiţiile cărora li se poate aplica această operaţiune devin nişte ajutoare de mare preţ pentru istorie.

Tradiţiunile româneşti privitoare la intemeerea principatelor Valachiei şi Moldovei vin şi ele in sprijinul tesei noastre şi aceste tradiţiuni sunt cu atîta mai vrednice de credinţă cu cît ele sunt identice pentru ambele principate şi că una din ele, acea atingătoare de Moldova, este confirmată prin documente istorice de o autenticitate netăgăduită. Ele atribue intocmirea ambelor state, valac şi moldav, unor Romîni veniţi din Transilvania. Din protivă amintirea poporului romîn n'au păstrat nici cea mai mică urmă a unei imigraţiuni transdunărene, cea ce totuş ar fi trebuit să se intîmple, dacă Romînii ar fi venit in Dacia trecînd Dunărea.

Aceste tradiţiuni a fost păstrate, ca pretutindene, de cronicele ţărilor şi de cănticele poporane.

„Când au fost cursul anilor de la Adam 6798 (de la

Hr. 1290) Radul Vodă Negrul, care avea scaunul seu la Făgăraş, de la moşii şi strămoşii Romînilor, cari veniseră de la Roma, in zile lui Traian impăratul Romei, s'au socotit ca să'şi mute scaunul dincoace peste plaiu. Pricina pentru ce, nu se găseşte scris nici de ai noştri, nici de străini.... Ci dar Radul Vodă s'a aşezat in cîtă-va vreme in Cămpulung unde şi mănăstire frumoasă şi mare au făcut. După aceea s'au dus la Argeş de au făcut scaunul acolo, făcînd curţi domneşti şi biserică, care şi pănă astăzi este. Şi au inceput a'şi tocmi şi a'şi indrepta ţara cu judeţe, cu judecători, cu boierii şi altele ce era de folosul domniei şi al ţărei, lăţinduse pănă in Dunăre şi pănă in Siret." [1])

Această tradiţiune este intărită prin mai multe imprejurări foarte insemnătoare. Cea intăi este repedea succesiune a capitalelor care fură, pentru a nu vorbi de Cîmpulung, Argeşul, Tîrgoviştea şi in sfîrşit Bucureştii şi care sunt aşezate tot mai inspre şes, incepînd de la munte. A doua este numele de Munteni, Ţara muntenească date poporului şi ţărei Valahiei, care nume nu se poate esplica alt-fel (avînd

---

[1]) Istoriile ţărei româneşti scrise de *Const. Căpitanul* in Mag. Ist. p. Dacia a lui *Laurian şi Balcescu*, Buc. 1845, I p. 83. Comp. Istoria ţărei rom. de cînd au descălicat Romînii, ibid. IV, p. 232. O inscripţiune din anul 1636 care se aflà pe o biserică din *Cămpulung* zice: „In zilele dulcelui creştin—Matei-Basarab W. şi doamna lui Elena, cu vrerea lui Dumnezeu pus a fi Domn in ţara românească—*care este d'intru Ungaria descălecată*, adecă inceput'am a zidi această sfîntă dumnezeească biserică—carea s'a inceput şi s'a zidit şi s'a săvărşit de bătrînul şi prea milostivul creştin Radul Negru W. carele au fost din inceput descălecător ţărei româneşti şi din inceput a fost zîdit această sfîntă dumnezeească biserică când a fost cursul anilor de la Adam 6727 (1215)." Chiar cînd această inscripţiune n'ar putea sluji singură a dovedi existenţa lui Radu Negru şi data coborîrei sale in Valahia, fiind posterioară intîmplărei cu 421 de ani (*Hasdeu*, Ist. Crit. p. 137), ea nu intăreşte insă mai puţin existenţa tradiţiunei intr'un chip autentic.

in videre natura cu totul plană a celei mai mari părţi a Valahiei) de cît punîndu-se obîrşia poporului ca şi acea a statului in munţii care o despărţesc de Transilvania. In sfîrşit a treia şi acea mai insemnată imprejurare se trage din insuş titlul pe care'l purtară in decurs de mai multe veacuri principii Valachiei şi pe care 'l poartă incă astăzi mitropoliţii sei. Acest titlu era următorul: „Domn al intregei ţări ungro-romîne, al ţărilor de peste munţi, al Amlaşului şi Făgăraşului duce“ [1]), iar acel al Mitropolitului sună: „Mitropolit al Ungro-Valahiei şi exarh plaiurilor“. Ori care ar fi obîrşia acestui titlu, sau că au slujit a aminti stăpînirea maghiară asupra Valahiei, după cum o pretind istoricii unguri şi in cele din urmă *Rösler*, sau că să fi insemnat stăpînirea Valahilor asupra unei părţi al ţărei ungureşti, Transilvania, după cum o susţine, cu mai mult cuvînt, d-l *Hasdeu* [2]), este inviderat că a-

---

[1]) *Hasdeu*, Arhiva istorică a Romăniei. Buc. 1865 I, 1, p. 73, 97, 98, 118 etc.

[2]) Acest titlu nu este purtat de principii Valahiei de cît in documentele interioare ale ţărei şi in acele ce se indreptau cătră alţi suverani de cît acei ai Ungariei. *Rösler* recunoaşte acest fapt: „Dass dis walachische Woewodschaft zuerst als Provinz der ungarischen Krone Geltung gewann, das die Herscher sich nur in Anlehnung au Ungarn erhoben, zeigt die Bezeichnung Ungrovlachia als Bezeichnung des Landes, gebraucht in *den eigenen Urkunden* der walachischen Wojwoden“. (Rom. Stud p. 309). Tot acest titlu este intrebuinţat de Domnii Valachiei in corespondenţa lor cu patriarchul din Constantinopole, care şi el îi numeşte tot ast fel in respunsurile sale ἀυθεύτα πάσης Οὐγγροβλαχίας“. (Acta patr. Const. I p. 383, 386); din potrivă el nu se intîlneşte *nici odată* in monumentele latine preschimbate cu Ungaria sau cu aliaţii sei. (Vezi *Doghiel*, Codex diplomaticus regni Poloniae, 1758, I p. 597: „comites Miricii Woiewodae transalpini“; *Battyani*, Leges eclesiasticae Hungariae, Claudiopoli 1827, Ill p. 217: wajwoda Transalpinus et Bannus de Zewrino nec non dux de Fogaras“; *Benkö*, Milcovia etc. Viennae 1781, ll, p. 283: „in quibus non modo totius Valachiac transalpinae dominum, sed etiam

cest titlu leagă obărşia principatului Valahiei cu munţii Transilvaniei şi 'l coboară de aice ca şi legenda lui Radu Negru. Pentru ca domnul Valahiei să se poată intitula duce al Făgăraşului, ţinut ce se află in Transilvania, trebue admis sau că un voevod valac să'l fi cucerit prin arme—cea ce nu se poate presupune pentru cei d'intăi ani ai existenţei principatului,—cînd îl videm făcînd silinţi pentru a rumpe legăturile care 'l reţineau de Ungaria şi nu intreprinzînd cuceriri, intr'acolo, sau trebue ca domnii acestei ţări să-l fi stăpînit inainte incă de intemeerea principatului, păstrînd şi mai tîrziu stăpînirea sa după dreptul feodal, ca vasali ai regelui unguresc, cea ce nu ar mai avea nimic extraordinar. Dar chiar pretenţiile Ungurilor la stăpînirea Valachiei nu s'ar putea explica alt-fel de cît dacă se pune leagănul acestei ţări in munţii Transilvaniei, unde Ungurii exercitau o dominaţie, care putea pănă la un punt să indreptăţască intinderea pretenţiilor asupra intregului principat ce se desvoltase de aici. Dacă statul valac s'ar fi format in preajma Dunărei, el ar fi rămas afară din sfera de inriurire a poporului maghiar şi ar fi ascultat mai curînd de Bulgari, care tocmai la epoca intemeierei sale (sfîrşitul veacului al XIII-le) erau in culmea puterei lor.

Tradiţia privitoare la intemeerea statului valac se razămă deci pe un fapt cu totul adeverit, coborirea Romînilor din Fagaraş.

Omlasii et de Fagaras ducem sunt scribit." *Fejer*, Codex diplomaticus IX, 4, p. 273: „Ladislaus wajwoda transalpinus et banus de Zewrino"). *D. Hasdeu* are deci deplină dreptate cînd spune: „Este comic măcar de a presupune cum că Basarabii s'ar fi lăudat mereu către Romîni, către Slavi şi către Greci cu posiţiunea lor de domnie subalternă, ca şi cînd era ceva demn de invidie, pe cînd numai in faţa stăpînului lor ei luau deodată maiestosul aer de egalitate, ascunzind cu stăruinţă cea ce manifesta supunerea". (Ist. Crit. p. 39).

Rösler, care simţia lămurit insemnătatea acestei tradiţii, se sileşte să o restoarne, dovedind (?) că ar fi peste putinţă istoriceşte. El admite, pentru a o putea combate mai uşor, anul 1241 (luat nu ştim de unde) ca data acestei intemeeri şi arată că tocmai in această epocă Tatarii devastau Valahia şi că prin urmare aşazarea Romînilor era aice cu neputinţă. „Romînii nu puteau părăsi adăposturile lor din Făgăraş, in casul cînd se găsiau apăraţi acolo, pentru a merge să locuiască o ţară care era cu totul expusă Mongolilor şi din care Cumanii abia fugiseră" [1]). Vom aduce aminte cu acest prilej că Rösler nu găseşte in Tatari o pedecă pentru reintoarcerea Romînilor de peste Dunăre, espunînd că „Mongolul care devastase intr'un chip aşa de neomenos Ungaria, pare a fi cruţat Cumania orientală, Valahia şi Moldova". [2]) Rösler pare a'şi bate joc de cetitorii sei. Cum? Tatarii erau să fie prietenii Romînilor dacă aceastia ar fi venit de peste Dunăre şi erau să'i jăfuiască dacă se coboriau din Carpaţi!-! Dar chiar dacă coborirea Romînilor ar fi fost cu neputinţă in 1241 este acesta un temeiu pentru a le o refusa mai tîrziu, cînd Tatarii se retrăsese, după ce alungase pe Cumani, ast-fel că ţara rămăsese intr'adevăr lipsită de stăpîn? Şi apoi data cea obicinuită insemnată de tradiţie pentru coborirea Romînilor nu este 1241 ci 1290. Dar aici nu este vorba de a se discuta data sau numele principelui care după toate părerile era totuş acel dat de tradiţii. Este vorba de faptul insuş al eşirei Romînilor din Transilvania pentru a stabili un stat in Valahia. Acest fapt are cel puţin pentru el tradiţia pe cînd pentru imigrarea transdunăreană nu se poate invoca nici măcar acest argument, ori cît de slab s'ar părea la prima infăţoşare.

Această tradiţie privitoare la obîrşia principatului Valahiei,

---

[1]) Rom. Stud. p. 272.

[2]) Vezi mai sus, p. 64.

primeşte insă intărirea ei cea mai strălucită prin acea care se rapoartă la infiinţarea statului moldovenesc, care de şi ie in credinţele poporane forma tradiţiei, este cu toate aceste un fapt istoric positiv, dovedit prin documente autentice contimpurane. Eată ce povesteşte tradiţia:

„Să se fi indemnat Dragoş, cu oare cîţi de ai sei din Maramureş şi au venit preste munţi in chip de vănătoare şi au găsit o feară şi gonind'o cu dulăi pănă la apa Moldova şi obosită fiind fiara au prins'o in apa Moldovei la locul unde se chiamă Boureni. Fiara aceasta ce 'i zic bour poate că au fost zimbru şi pre numele fierei se numeşte locul acela Boureni; pus'au şi in pecetea domniei ţerei cap de bou ce se vede pănă astăzi. Eşit'au şi mai la cămp acei vănători şi au nemerit la locul unde este acum mănăstirea Eţcanii; şi acolo era prisacă cu stupi; şi era la acei stupi un Rusniac anume Eaţco şi intrebîndu'l ce om este de trăeşte in loc pustiu şi cine stăpăneşte locurile acele, el au spus că este Rusniac din ţara leşască şi cum au auzit el din bătrîni că ajunge locul pănă in Dunăre şi pănă in Marea, şi pe Nistru in sus pănă unde se incepe ţara leşască şi pe numele lui Eaţco să chiamă Eţcanii; eară apei Moldovei unde au ucis feara, cum s'au pomenit mai sus, pre numele unei ţince ce o chema Molda, care de multă goană ajungînd la apa unde au ucis feara, au crăpat de apă, limbind multă; şi s'au numit Moldova apa Moldovei pre numele Moldei". [1])

Această tradiţie, care atribue intemeerea principatului Moldovei unei colonii romîne venită din Maramureş, este după cum am spus'o intărită prin mai multe diploame ale regelui unguresc *Ludovic cel Mare*, 1342—1382, care declară pe Bogdan şi pe coborîtorii sei de trădători pentru că plini de rĕutate şi de veninul tradărei, ca un orb instru-

---

[1]) Letopiseţul lui *Neculai Costin* in Letopiseţele ţărei Moldovei publicate pentru intăiaş dată de *M. Kogălniceanu*. Iaşi 1852 I. p. 90.

ment al negrului lor egoismu, impinşi de demon, intreprinsese de a părăsi ţara ungurească şi de a infiinţa un stat neatărnat in ţara Moldovei, ce se ţine de corona Ungariei. Regele deci despoae pe Bogdan cel necredincios şi pe coboritorii sei de pămînturile pe care le poseda in Maramureş, intre altele de marea proprietate Cuchnia şi le dărueşte Voevodului Balk fiul lui Sas tot din Maramureş, precum şi fraţilor sei Drag, Dragomir şi Stefan, pentru că acestia, păzind credinţă coronei ungureşti, s'ar fi opus la intreprinderea lui Dragoş, ar fi oferit Moldova regelui şi in deobşte s'ar fi purtat cu multă rîvnă şi credinţă, cea ce 'i ar fi făcut vrednici de o asemene mulţămită [1]).

[1]) Ioan de Kikullew in Thuroez Chron. Hung. III, 49 ap. *Schwandtner*, Scriptores rerum ungaricarum. vol. I. „Huius tempore (Ludovici) *Bogdan Waiwoda Olachorum de Marmarusio, coadunatis sibi Olachis eiusdem districtus in terram Moldaviae, coronae regi Hungariae subiectam, sed a multo tempore propter vicinitatem Tartarorum habitatoribus destitutam, clandestine recessit*, et quamvis per exercitum ipsius regis saepius impugnatus exstitisset, tamen crescente magna numerositate Olachorum inhabitantium illam terram in regnum est dilatata". *Ibidem* c. 39: „Item fere singulis annis vel in quolibet annno (Lodovicus) movit exercitum contra aemulos et rebelles, et saepius contra Rachenos et Moldavos", Chron. Budense, ed. Podhraczky, Budae, 1838 p. 331: „In quolibet tertio anno, saepius contra Racenses et Moldavanos". Acest fapt este intărit prin mai multe documente dintre care cităm pe următorul: *Fejer* IX, 3, p. 469, 1365: „Ludovicus strenuo viri Balk filio Saaz Moldavo wojwodae Maramarusiensi, quod idem adhuc in terra Moldavana regi fideliter adhaeserit, ibique complura vulnera, ammissis servitoribus suis, pro rege sustinendo, terrasque proprias et iura ibidem relinquendo, regem in Hungariam secutus fuerit, ipsi Balgh et per eum Drag, Dragomer et Stephano fratribus uterinis possessionem Kunya vocatam cum appartinentiis—in comitatu Marmarus existenten, *quas per infidilitatem et notam Bogdan Wajwodae eiusque filiorum, qui terram regis Moldavanam occupantes clandetine in contumeliam regis moliuntur conservare, ad se devolutas, solemni privilegio confert.* Mai tîrziu găsim alţi trei Knezi, *Costa Stanciul* şi popa *Voleul* că fug in Moldova, după ce îşi pustiază proprietăţile, 1435; vezi mai sus, p. 150 nota 2.

Rösler el insuş nu poate face alt-fel decăt să recunoască acest fapt. El caută insă să'i micşureze insemnatatea prin cuvintele: „cetitorul critic, singurul la care mĕ indrept, va fi de părerea mea, că legenda lui Dragoş sau Bogdan nu ar putea poseda valoarea unei mărturisiri istorice, (!!) tot atît de puţin ca şi tradiţia asupra lui Radu Negru. Singura trăsătură adevărată care se impacă cu istoria este alipirea Romînilor din Moldova către teritoriul Maramureşului şi care strepune obărşia Voevodatului asupra acestui popor ca afară de hotarele ţĕrei.“ [1]) Aceste cuvinte a le lui Rösler sunt un act de desperare. El nu poate face alt-fel decăt recunoaşte adevărul unui fapt care restoarnă din temelie toată teoria lui şi insoţeşte această recunoaştere de nişte reserve care par a vroi să'i restrîngă insemnătatea, dar care vădesc numai cît zădărnicia silinţelor sale cînd intră in luptă cu argumente reale şi neresturnabile. Cum! Această tradiţiune n'ar merita crezare şi cu toate aceste însuş el concede că originea principatului şi a domniei Moldovei este de căutat in Maramureş? Dar ce trebue mai mult pentru a da deplină dreptate tradiţiei decît faptul recunoscut de insuşi Rösler? Poate se indoeşte de numele intemeetorului; dar acesta este indiferent; şi apoi documentul unguresc il numeşte Bogdan şi noi nu vedem nici un motiv care să ne impingă a pune la indoială mărturisirea documentului. De acea şi Rösler revine el insuş mai jos asupra cuvintelor sale şi cuprinde in următoarele rînduri faptele care rezultă din izvoare positive: „Un Voevod din Maramureş, părăseşte patria sa cu un mare numĕr de tovarăşi de obărşie romînă şi incearcă a intemeia o domnie neatărnată de Unguri in o ţară mai indepărtată, care purta incă din anul 1359 numele de Moldova“ [2]). Pentru a slăbi insă insemnătatea acestui fapt neindoelnic, el

---

[1]) Rom. Stud. p. 317.
[2]) Rom. Stud. p. 342.

adauge consideraţiile următoare: „Ar fi de dorit a cunoaşte importanţa numerului emigranţilor din Maramureş şi dacă aceştia găsiră in Moldova un numer insemnat de conaţionali, cu alte cuvinte dacă poporaţia actuală romînă a Bucovinei şi Moldovei, bine inţeles acea de obărşie curat romînă şi nu Rutenii sau Cumànii romanisaţi, trebue să fie raportată numai şi numai emigrărei din Maramureş. Nu suntem in stare de a da asupra acestei intrebări un respuns positiv. Privim cu toate aceste ca *foarte aproape de crezut* că incă in cursul seculilor ai XIII-le şi al XIV-le poporaţia romînă incepuse a spori şi din partea sudică, *dar nu putem aduce nici o dovadă in sprijinul acestei păreri.* De asemene ne pare permis de a presupune că emigraţiunea Valachilor din Maramureş către cîmpiile Bucovinei şi a Moldovei incepuse de mult timp şi că intemeerea unui voivodat transcarpatin nu se stabili decît atunci cînd prin sporirea poporaţiei acesta fu in stare de a găsi o basă naţională pe care putu să se intemeeze. Ridicarea lui Bogdan nu fu deci inceputul ci sfărşitul acestei emigraţiuni." [1])

Toate aceste observaţii lăturalnice ale lui *Rösler* pot fi foarte la locul lor; dar intru cît sgudue ele faptul netăgăduit de insuş el a unei coboriri a Romînilor din munţi pentru a intemeia Moldova? Părerea lui că poporaţia acestei ţeri a trebuit să vină şi prin sud, adecă de peste Dunărea, singur el mărturiseşte că nu poate fi sprijinită de nici o dovadă, după ce scrie o carte intreagă tocmai spre a o dovedi.

Rămîne deci demonstrat intr'un chip neresturnabil că intemeerea statului moldovenesc şi colonisarea sa cu poporaţie de obărşie romînă provine din Maramureş. Se poate oare acuma

---

[1]) Rom. Stud. p. 343: „Wir halten es, wie bereits oben ausgesprochen wurde für höchst wahrscheinlich, dass schon im Laufe des 13-ten und 14-ten Iahrhunderts auch von Süden her walachische Bevölkerung auf dem Boden der Moldau sich eingefunden, *aber ein Zeugniss dafür vorzubringen vermögen wir nicht*".

găsi aşa de extraordinar ca intemeerea statului valac şi colonisarea acestuia să'şi aibă obărşia sa in Făgaraş, cănd Maramureşul este cu mult mai indepărtat de Dunărea decît leagănul Valahiei? Şi apoi Rösler şi ucenicii sei sunt ei mai fericiţi cu această de pe urmă ţară? aduc ei aice nişte dovezi in sprijinul unei imigrări prin sud? Nici de căt.

Credem deci a fi indrept de a admite că tradiţiile romăneşti privitoare la intemeerea principatelor, conţin un fond de adevăr şi de a pune imboldirea pentru intemeerea acestor state in munţii Transilvaniei—acolo unde am găsit in totdeauna locuind pe poporul romîn, acolo unde au lăsat nişte urme neşterse ale existenţei sale, in numirile geografice.

Se poate uşor pătrunde pricina care impinse pe Romîni a'şi părăsi ţara. Aceasta fu tocmai cucerirea Transilvaniei de cătră Unguri. Se pare că din toate părţile Transilvaniei, Făgăraşul şi Maramureşul fură singurele regiuni care nu suferiră aşa de curînd jugul ungurese. Romînii tiranisaţi in chipul cel mai crud de cătră stăpînii lor in părţile de ţară supuse stăpînirei lor, se retrăgeau in aceste doue provincii, care păstrară incă cît-va timp o oare-care neatărnare. Poporaţia trebui să sporească in ele in o proporţie cu totul afară din cale. Cît timp Cumanii ocupară cîmpia moldovalacă, această poporaţie, cu toată ingrămădirea ei, nu indrăsnia să se imprăştie in afară din munţii unde ea trăia adăpostită. Dar cînd puterea năvălirei mongole curăţi aceste ţeri de toţi năvălitorii lor, şi după ce ei inşii se retraseră din aceste ţări in Asia, pentru a se lua la luptă intre dînşii 1243, [1]) bogatele văi şi şesuri care se'ntindeau la picioarele Carpaţilor şi imbieau incă de mult timp pe Romînĭ a veni să le locuiască, primiră in sinul lor prisosul poporaţiei romăneşti.

---

[1]) *Eudoxiu von Hurmuzaki*, Fragmente zur Geschichte der Rumänen, I, p. 182.

Dar dacă tradiţia asupra descălicărei principatelor este adevarată, atunci tesa lui Rösler devine absolut cu neputinţă; căci această tradiţie ne demonstră că nu principatele dunărene a fost poporate de Romîni in primul loc, ci Transilvania, de unde poporaţia romănească se coborî in cîmpie. Această tradiţie intăreşte in chipul cel mai strelucit faptul de atătea ori atins de noi şi in sprijinul căruia am adus dovezi incheietoare, că Romînii au locuit muntele in restimpul năvălirei şi că din acel adăpost rasa romănească eşi cu incetul pentru a se respîndi in şes. Ea se aşeză la inceput alăturea cu Slavii, care copleşise Dacia in decursul veacului al V-le. Atunci fură intemeete mai multe oraşe şi sate acăror nume slav a fost pastrat de Romîni, in sinul cărora poporaţia slavă a dispărut. Năvălirea ungurească, care pătrunse in Transilvania in veacul al XI-le, respinse din nou o parte din poporaţia romînă in munţii Făgăraşului şi ai Maramureşului, de unde se coboriră mai tărziu cătră partea deşartă a Daciei, cîmpia moldovalacă, Romînii pe care'i intălnim astăzi in Romănia liberă.

Dacă tesa lui *Rösler* ar fi adevărată, dacă poporaţia romînă ar fi venit in Dacia traiană trecînd Dunărea, este învederat că partea ce ar fi trebuit să fi fost mai intăi locuită ar fi fost cămpia şi că numai de aice Romînii ar fi putut pătrunde peste munţi in Transilvania. In loc de a găsi aceasta, videm pe Romînii din Transilvania că vin să poporeze Moldova şi Valahia şi am vĕzut mai sus (p. 255) că presenţa elementului unguresc in limba tuturor Romînilor intăreşte pe deplin această imprejurare. Pentru a impăca tesa lui *Rösler* cu faptul netăgăduit al colonisărei Valahiei şi Moldovei cu Romîni de peste munţi, ar trebui să admitem o altă imposibilitate, anume: că Romîni din Moesia trecură de a dreptul in Transilvania, fără a se opri in cămpia aşternută la poalele munţilor, şi că mai pe urmă ei s'au co-

borit din nou către ţările din care s'au alcătuit regatul Romăniei.

Să se insemneze ţesătura de migraţiuni peste putinţă pe care *Rösler* trebue să le pună in spetele nenorocitului popor romîn pentru a stabili monstruoasa lui tesă. Mai intăi Daco-Romanii părăsesc cu toţii Dacia pe timpul lui Aurelian, pentru a trece in Moesia; mai tărziu ei revin de acolo şi anume earăşi pănă la cel de pe urmă om, căci astăzi nu se mai intălnesc Romîni in Moesia; dar această reintrare a Romînilor in vechia lor patrie nu se face intr'un chip normal: ei trec deodată in Transilvania pentru a intreprinde in sfîrşit o a treia emigraţiune care'i aşază desăvărşit acolo unde 'i intălnim incă in zilele noastre.

Numai cît fantasia poate să facă pe un popor să intreprindă asemene preumblări; in realitatea lucrurilor un popor nu se hotăreşte aşi părăsi ţara de cît la cea de pe urmă nevoe.
